

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Журавля Романа Олександровича

«Формування системи мінімізації ризиків в аграрній сфері економіки»

подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності

051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

1. **Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.** Дослідження системи мінімізації ризиків в діяльності аграрної сфери економіки обумовлена численними чинниками, що впливають на стійкість і розвиток аграрного сектора в сучасних умовах. Аграрний сектор є одним з найбільш вразливих до кліматичних змін. Часті екстремальні погодні явища, такі як посухи, повені та інші аномальні кліматичні умови, можуть суттєво впливати на врожайність і доходи аграрних підприємств. Дослідження ефективних механізмів зниження ризиків дозволяє мінімізувати вплив цих змін на діяльність підприємств. Економічна нестабільність, волатильність цін на аграрну продукцію, зміни валютних курсів, економічні кризи та інші макроекономічні фактори створюють значні ризики для аграрних підприємств. Важливим є розробка і впровадження стратегій, які дозволять підприємствам адаптуватися до мінливих економічних умов і забезпечити фінансову стійкість. Сучасне сільське господарство активно впроваджує новітні технології, такі як точне землеробство, біотехнології та автоматизація виробничих процесів. Однак, впровадження нових технологій завжди пов'язане з певними ризиками, включаючи технічні збої та неефективне використання інновацій. Дослідження системи мінімізації ризиків допоможе забезпечити успішну інтеграцію нових технологій у виробничі процеси.

Дисертаційна робота виконана автором згідно плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темою «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації підтверджують належний рівень теоретичної підготовки Журавля Р.О., свідчать про обізнаність з результатами наукових досліджень широкого кола вчених, що підтверджується кількістю опрацьованих наукових праць (215 джерел, у тому числі англomовної наукової інформаційної бази), порівнянням різних точок зору на досліджувану проблему, узагальненням теоретичних засад і проблемних аспектів. Усе це дало змогу здобувачу сформулювати мету дисертаційної роботи, що полягає у розробці теоретико-методологічних основ та створенні практичних рекомендацій для формування ефективної системи мінімізації ризиків в аграрній сфері економіки України. Досягнення мети дисертаційної роботи забезпечено належним рівнем виконання наукових завдань, що логічно виходять з поставленої мети та безпосередньо корелюються із отриманими дисертантом елементами наукової новизни.

Робота відрізняється чітким дотриманням логіко-структурної схеми, відображенням вирішених завдань дослідження, розгорнутим описом методичного інструментарію, логічним та послідовним викладом основного матеріалу. Зміст дисертації повністю відображає її тему.

Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність й новизна забезпечуються надійною методологічною основою дослідження, що базується на: загальнонаукових і специфічних методах наукового пізнання, положеннях сучасної економічної науки; використанні інструментів системного та комплексного підходів; застосуванні методів економіко-статистичних, абстрактно-логічних, порівняльно-аналітичних, монографічний метод, експертних оцінок, компаративного та ситуаційного аналізу; прийомів графічної і табличної візуалізації теоретичного та емпіричного матеріалу.

Комплексність та всебічність підходу до збору інформації дозволила здійснити глибокий та обґрунтований аналіз системи мінімізації ризиків в аграрній сфері України. Висновки по даному науковому дослідженню

сформульовано логічно та належним чином аргументовано.

Дисертаційна робота Журавля Р.О. характеризується ґрунтовністю, високим рівнем теоретичного узагальнення, самостійністю наукового пошуку, творчим підходом до розв'язання наукових проблем. Матеріали дисертації та публікації дисертанта визначають високу обґрунтованість основних наукових результатів, положень наукової новизни та висновків, сформульованих в роботі.

3. Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне вивчення змісту дисертації, представленої на рецензування, дозволяє стверджувати, що в роботі сформульовано та обґрунтовано сукупність положень, що характеризуються науковою новизною і свідчать про особистий внесок Р.О. Журавля у поглиблення теорії та практики розпізнавання та мінімізації ризиків в аграрній сфері економіки.

У результаті вирішення поставлених в дисертаційній роботі завдань автором отримано ряд наукових положень і висновків, які містять наукову новизну. Теоретичні напрацювання дослідження створили підґрунтя для формування принципово нових наукових результатів. Запровадження сучасних методологічних підходів до моделювання дозволило отримати унікальні наукові висновки, які розкривають багатогранність та складність досліджуваної проблематики.

Уперше в дисертаційній роботі пропонується комплексне тлумачення системи мінімізації ризиків в аграрній економіці як динамічного механізму протидії виявленим загрозам на макро-, мезо- та мікрорівнях, спрямованих на підвищення галузевої стійкості та зниження ймовірності негативних подій.

Авторський підхід до управління ризиками базується на системній методології виявлення, оцінювання та рівня ризикових факторів через впровадження багатовекторних стратегій: диверсифікацію виробництва, технологічну модернізацію, страхові механізми, вертикальну інтеграцію, превентивне планування, фінансову оптимізацію, антикризові заходи,

розвиток партнерських мереж та кадрового потенціалу.

У дослідженні вдосконалено науковий інструментарій ризик-менеджменту через: поглиблену класифікацію ризиків за економічними рівнями; розробку цільових антиризикових стратегій; створення інтегрованої моделі інформаційного забезпечення аграрного сектора з модулями управління виробничими, людськими, фінансовими та аналітичними процесами.

Розширено методологічне трактування категорії "ризик" в аграрній економіці як багатофакторної системи викликаних подій з діалектичним впливом на галузеві цільові орієнтири, що враховує специфіку сільськогосподарського виробництва.

На основі комплексного SWOT-аналізу визначено перспективи розвитку вітчизняної аграрної економіки, виявлено її можливі та критичні обмеження, серед яких воєнні дії, деструктивні процеси в інфраструктурі, експортні обмеження, інвестиційні дефіцити та системні технологічні виклики.

Запропоновано інноваційні напрями вдосконалення інституційного механізму мінімізації ризиків, розвинуто концепцію інформаційного забезпечення як інтегрованих систем накопичення, обробки та трансформації даних для прийняття стратегічних рішень, оптимізації виробничих процесів та ризик-менеджменту.

Практичне значення одержаних результатів.

Науково-методичні підходи та рекомендації дисертаційної роботи Журавля Р.О. мають вагомим наукове та прикладне значення, що підтверджується практичним впровадженням.

Результати дослідження перспектив аграрного виробництва, обґрунтовані через SWOT-аналіз, отримали схвалення фахівців відділу агропромислового розвитку Уманської районної державної адміністрації Черкаської області. Дослідження рекомендовані спеціалістам аграрного сектору Уманського району для використання у виробничій діяльності та

формуванні комплексної системи управління ризиками (довідка № 1496/01-01-09 від 02.10.2024 р.).

Запропонована стратегія управління ризиками успішно реалізована у фермерському господарстві «Дзвеняче» Білоцерківського району Київської області (довідка №12 від 14.10.2024 р.).

Крім того, основні результати дослідження інтегровано в навчальний процес Уманського національного університету садівництва (довідка про впровадження № 1713а/01-10 від 08.11.2024), що підтверджує теоретичну та практичну цінність наукового дослідження.

4. Повнота викладу результатів досліджень в опублікованих працях та особистий внесок здобувача до наукових праць, опублікованих зі співавторами.

Основні наукові результати дисертації висвітлені у 12 наукових публікаціях, у т.ч. 5 статей опубліковано в наукових фахових виданнях (3 з них одноосібно), а також пройшли апробацію на 7 науково-практичних конференціях різного рівня. В опублікованих працях знайшли відображення положення наукової новизни і висновки за результатами дослідження. За побудовою та структурою наукові праці автора відповідають вимогам до наукових публікацій.

6. Характеристика єдності змісту та відповідності спеціальності, за якою вона подається до захисту.

Матеріал дисертаційної роботи викладено на 215 сторінках, з яких - 176 сторінок основного тексту і містить 41 таблицю, 30 рисунків та 3 додатки. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел включає 215 найменувань. В роботі можна відмітити послідовність і логічність викладення інформації, рівномірність наповнення всіх розділів. Загальні висновки відповідають поставленим науковим завданням і є змістовними. Робота є завершеною самостійною науковою працею, оформленою відповідно до вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12

січня 2017 року № 40 (зі змінами). Можна стверджувати, що поставлена мета дослідження, в цілому, була досягнута. Дисертаційна робота є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному і прикладному рівні. За змістом, структурою, викладом матеріалу, висновками дисертація у повній мірі відповідає переліку напрямів дослідження спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Р.О. Журавля, необхідно також вказати на дискусійні положення та зауваження:

1. Важливим теоретико-методологічним підґрунтям дослідження є концепція багатофункціонального розвитку аграрного сектору. В зазначеному контексті наголошується на формуванні системи мінімізації ризиків, при цьому сільськогосподарській складовій багатофункціональності не приділено належної уваги, хоча саме монокультуризація в рослинництві та відмова від ведення багатогалузевого тваринництва є одною з головних причин зниження рівня зайнятості сільського населення та знищення біорізноманіття. Очевидно, що забезпечення реалізації саме багатофункціональної ролі аграрного сектору економіки варто було б відобразити у першому розділі дисертації, зазначивши, що дослідження надалі зосереджуватиметься на інших, не менш важливих питаннях.

2. При проведенні кореляційно-регресійного аналізу впливу основних фінансово-економічних чинників на дохідність господарювання підприємств аграрної сфери економіки доцільно було б провести перевірку значущості даного кореляційного відношення (таблиця 2.14);

3. Бажано було б більш глибоко провести дослідження впровадження ресурсозберігаючих технологій обробітку ґрунту в окремих підприємствах, зонах, а також зниження ризиків застосування біотехнологій в аграрній сфері України;

4. Проведений в роботі SWOT - аналіз стану аграрної сфери економіки України в сучасних умовах (с. 80-81) носить загальний характер. На нашу

думку варто було б розробити конкретні пропозиції вирішення проблеми мінімізації ризиків в аграрних підприємствах за допомогою використання можливостей, що надаються зовнішнім середовищем;

5. У дисертаційній роботі на прикладі досвіду країн ЄС та Канади автор доводить, що успішний розвиток аграрного сектору економіки зумовлений широким використанням кооперації як в горизонтальній, так і у вертикальній площині. Погоджуємось із зазначеним, оскільки використання сучасної техніки та технологій малими за розмірами сільськогосподарськими виробниками зазвичай можливе лише на засадах взаємодії на кооперативній основі. Саме тому розвиток кооперації у дисертаційному дослідженні доцільно було б визначити одним з механізмів системи мінімізації ризиків в аграрній сфері економіки.

Однак, вказані зауваження й побажання не знижують теоретичної і практичної значущості роботи, спрямовані на використання їх у подальшій науковій роботі дисертанта.

8. Загальний висновок. В цілому дисертаційна робота Романа Олександровича Журавля є цілісною, самостійною, завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано, з дотриманням принципів академічної доброчесності, на актуальну тему з використанням наукових методів дослідження. Робота характеризується чіткістю змісту, містить науково обґрунтовані теоретикопрактичні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувана та достатньо повно представлені у наукових працях. Одержані результати у сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо формування системи мінімізації ризиків в аграрній сфері економіки.

Дисертація відповідає вимогам п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН

України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – Журавель Роман Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри підприємництва та бізнес-технологій

Уманського національного

університету садівництва

Олена ЖАРУН